

Формування професійної мотивації студента як детермінанти його творчого розвитку і працевлаштування / І. В. Нікітіна, В. В. Мартич // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – № 1 (28). – С. 206–211. **8.** Словарь-справочник практического психолога / под ред. Н. И. Конюхова. – Воронеж : МОДЭК, 1996. – 224 с. **9.** Современные образовательные технологии: [учеб. пособ.] / под ред. Н. В. Бордовской. – Москва : КРОНУС, 2010. – 432 с. **10.** Сучасний тлумачний психологічний словник : [близько 2500 термінів / уклад. В. Б. Шапар]. – Харків : Прапор, 2007. – 640 с.

УДК 378.147.88

Світлана Соболева

ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Соболева С. М. До проблеми організації індивідуальної навчально-дослідницької діяльності студентів.

У статті здійснено аналіз якості виконання студентами індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, як одного з важливих видів самостійної роботи; визначено основні причини низької результативності навчально-дослідницької діяльності, такі, як: недостатній рівень базових знань із предметів шкільного курсу, академічна прокрастинація, низький рівень інформаційної культури студентів та відсутність навчальної мотивації. Запропоновано найбільш ефективні методи підвищення мотивації, організації та управління навчально-дослідницькою діяльністю студентів.

Ключові слова: самостійна робота студента, навчально-дослідницька діяльність, індивідуальне навчально-дослідницьке завдання, проект, проектна діяльність, коучинг, педагогічний коучинг, коучингові технології.

Соболева С. М. К проблеме организации индивидуальной учебно-исследовательской деятельности студентов.

В статье анализируется качество выполнения студентами индивидуальных учебно-исследовательских заданий, как одного из важных видов самостоятельной работы; выделяются основные причины низкой результативности учебно-исследовательской деятельности, такие как: недостаточный уровень базовых школьных знаний, академическая прокрастинация, низкий уровень информационной культуры студентов и отсутствие учебной мотивации. Предложены наиболее эффективные методы повышения мотивации, организации и управления учебно-исследовательской деятельностью студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа студента, учебно-исследовательская деятельность, индивидуальное учебно-исследовательское задание, проект, проектная деятельность, коучинг, педагогический коучинг, коучинговые технологии.

Sobolyeva S. M. The organization issue of students' individual educational and research activities.

The role of individual work of students, including individual research tasks, in training high-qualified specialists and forming quality of education is considered in the article. The essence of the concept of individual educational and research tasks as a form of extracurricular individual work of student, which has educational, research or design nature, has been used in the educational course and based on the searching and analyzing of certain parts of the discipline material, its systematization, synthesis. Attention is paid to the peculiarities of educational and research activity of student in higher education as a form of creative work.

The quality of students' individual research tasks has been analyzed. The results of pedagogical research have identified the main causes of low quality tasks, such as insufficient basic knowledge of subjects school course, academic procrastination, low information culture of students

and lack of academic motivation. Special attention is paid to the necessity of development of personal, motivational, psychological, pedagogical, didactic, information technology, technical and ergonomic conditions during students' research activity.

Basic structural components of educational and research activity of students (including motivational, targeted, management, control, evaluation and analytical) have been determined in the article. It is noted that the effectiveness of students' research activity depends on the quality of teacher managing and using elements of pedagogical coaching during consultations. Coaching technology is interpreted as a developmental counseling that promotes development of the necessary and new skills, helps to find reserves and ways to solve certain problems by yourself. According to results, the most effective form of implementation individual educational and research tasks in the disciplines of social and humanities are research projects that involve conducting empirical research.

The prospects for further research are on improving information and methodological support of educational and research activity of students, finding the most effective forms of implementation and protection of individual educational and research tasks.

Key words: individual student's work, individual educational and research activities, individual research task, project, project activities, coaching, pedagogical coaching, coaching technology.

Основне завдання вищої освіти на етапі входження України до світового освітнього простору полягає у створенні умов для формування творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності, готового до реалізації особистісного та професійного потенціалу в інтересах суспільства й держави. В умовах переходу від парадигми навчання, у якій переважали репродуктивні методи, до парадигми освіти, де головне місце відведено активним методам, самостійна робота студентів повинна стати основною формою освітнього процесу. Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ), як вид позааудиторної самостійної роботи студентів, вважається одним із головних напрямів формування якісного рівня освіти, розкриття творчого потенціалу студентів, залучення їх до наукової та дослідницької діяльності. Тому є очевидною актуальність проблеми підвищення якості виконання студентами ІНДЗ, пошук ефективних методів і форм організації навчально-дослідницької діяльності студентів.

Аналіз наукової літератури показав, що проблема підвищення ефективності самостійної роботи студентів, зокрема виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, була та залишається однією з актуальних проблем сучасної педагогіки. Звертаючись до історичних джерел психолого-педагогічної науки, можна зазначити, що у всі часи педагоги наголошували на важливості самостійної роботи в процесі освіти та самоосвіти. Ще Я. Коменський стверджував, що «...альфою й омегою нашої дидактики є пошук і відкриття способу, за якого б учителі менше навчали, а учні більше вчилися» [1]. Видатний педагог В. Сухомлинський звертав особливу увагу на самостійне здобуття учнями знань та розвиток дослідницької діяльності. Він писав: «Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів» [10, с. 28–32].

Нині розв'язанню зазначеної проблеми присвячено чимало досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, Н. Бойко, Л. Вяткін, Б. Єсіпов, І. Ільєсова, В. Козаков, І. Лернер, І. Шайдур та інші аналізують основні аспекти планування й організації самостійної навчально-пізнавальної та дослідницької діяльності учнів і студентів. Роль викладача в організації самостійної навчальної діяльності студентів розглядається Л. Зоріною, Л. Кондрашовою, М. Корцем, М. Скаткіним, В. Сластьоніним та ін. Управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів значну увагу приділяють у працях В. Бондар, Т. Габай, О. Лазарева, Є. Машбиць, В. Паламарчук та ін.

Але додатковій уваги та досліджень потребує проблема якості виконання ІНДЗ та підвищення ефективності навчально-дослідницької діяльності студентів. Тому *метою*

статті є аналіз якості виконання ІНДЗ, причин низької ефективності навчально-дослідницької діяльності, визначення найбільш ефективних методів її організації та управління нею, підвищення мотиваційного складника у процесі виконання завдань.

Індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ) ми розглядаємо як вид самостійної позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується у процесі вивчення навчального курсу, виконується на основі самостійного пошуку та опрацювання певної частини позапрограмного та програмного матеріалу з дисципліни, його систематизації, узагальнення, творчого осмислення тощо.

Навчально-дослідницька діяльність студента в системі вищої освіти – це вид роботи творчого характеру, що спрямований на пошук, вивчення й пояснення фактів та явищ дійсності з метою набуття і систематизації суб'єктивно нових знань про них; опанування спеціальними знаннями та навичками, методологією та методами наукового дослідження у процесі пізнання. Під час такої діяльності відбувається всебічний інтелектуальний розвиток особистості, формування його світогляду завдяки розумовій діяльності та аналітико-синтетичним діям. Це, у свою чергу, об'єднує процес навчання та наукового пізнання. На думку І. Дичківської, головною метою сучасної інноваційної освіти є «...формування в людини дослідницької позиції, виховання в неї ставлення до суспільства як до творчо-пошукового середовища» [5, с. 251].

Індивідуальні навчально-дослідницькі завдання є обов'язковим елементом самостійної роботи студентів і передбачені у процесі вивчення всіх дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Протягом трьох років кафедрою соціально-гуманітарних дисциплін ХІФ аналізувалася якість виконання ІНДЗ, здійснювався порівняльний аналіз між різними академічними групами та спеціальностями. Результати таких досліджень дозволили зробити висновки, що у середньому від 35 % до 40 % робіт мають низький рівень якості. Лише від 10 % до 15 % робіт можуть претендувати на високу оцінку. Ми виявили низку об'єктивних та суб'єктивних причин, що визначають такі результати.

1. Недостатній рівень базових знань із предметів шкільного курсу. Відповідно до навчальних планів вивчення соціально-гуманітарних дисциплін передбачено переважно на І та ІІ курсах. Часто рівень базових знань вчорашніх школярів із шкільних предметів недостатній; відсутні навички самостійної роботи та самоосвіти; важко проходить процес адаптації до нових умов вищої школи. Скорочення кількості годин на вивчення навчальних дисциплін означеного циклу не дозволяє викладачеві приділити достатньо уваги на ліквідацію прогалин у знаннях шкільної програми та на її повторення.

2. Академічна прокрастинація. Відсутність у студентів умінь побудови ієрархії цілей і цінностей та планування своєї діяльності, недостатність безпосередньої комунікації з оточенням та надлишок віртуальної призводить до поширення у студентському середовищі явища академічної прокрастинації (відкладання виконання навчальних завдань «на завтра»). Як наслідок – несвочасне виконання самостійних робіт, порушення термінів їх здачі та захисту, відповідно – й низька якість.

3. Низький рівень інформаційної культури студентів. Інформаційну культуру в нових формах її передачі, зокрема в навчанні, можна розглядати як систему, що складається з чотирьох базових компонентів, а саме: культури використання нових інформаційних технологій; культури сприймання та користування інформацією; культури спілкування за допомогою інформаційних технологій; культури організації подання інформації [3, с. 26]. Ознаками недостатнього рівня інформаційної культури студентів є «запозичення» із реферативних баз мережі Internet робіт, нерідко сумнівної якості, використання статистики, інших матеріалів без посилань на джерела та видавання їх за свої навчально-дослідницькі пошуки.

4. Недостатній рівень або відсутність навчальної мотивації. Варто зазначити, що за останні роки суттєво знизився у студентів рівень мотивації, як до навчання взагалі, так і до виконання ІНДЗ. Особливо загострилася ця проблема у зв'язку з сучасними соціально-

економічними та соціально-політичними умовами, що склалися в українському суспільстві.

Зважаючи на зазначене вище, вважаємо, що під час виконання студентами ІНДЗ необхідно створювати сприятливі педагогічні умови. Погоджуючись із Н. Бойко, головними з них ми вважаємо: особистісно-мотиваційні, психолого-педагогічні, дидактико-педагогічні, інформаційно-технологічні, матеріально-технічні та ергономічні [2]. Необхідним також є застосування інноваційних технологій та методів, удосконалення форм виконання та методів захисту робіт, збільшення їх практичної спрямованості та професійної орієнтації. Як зазначає А. Кузьмінський, ефективність досліджень досягається шляхом: «вибору актуальної та перспективної проблематики дослідження; використання різноманітних методів, які б забезпечували об'єктивність, адекватність, перспективність досліджень; особливу увагу треба приділяти експериментальним методам і методикам» [8, с. 393].

Основними структурними компонентами самостійної навчально-дослідницької діяльності студента у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін (зокрема «Психологія і педагогіка» та «Соціологія») ми вважаємо: мотиваційний, цільовий, змістово-процесуальний, управлінський, контрольо-оціночний, аналітичний.

Ефективність та результативність навчально-дослідницької діяльності напряму залежить від позитивної мотивації студента. Тут не лише потрібно зацікавити його в отриманні високої оцінки, але й допомогти визначити зв'язок із майбутньою професійною діяльністю, практичну спрямованість та значущість дослідницької роботи. Мотиваційний складник передбачає формування позитивного ставлення до самостійної роботи у процесі навчання, стимулювання пізнавального інтересу, створення умов для розвитку мислення, оволодіння знаннями та вміннями, які потрібні для майбутньої професійної діяльності [8]. Навчальна (процесуальна) мотивація, що виявляється у розумінні й усвідомленні студентом важливості та корисності виконуваної роботи, формується на основі зовнішньої та внутрішньої мотивації. У свою чергу, зовнішня мотивація – це усвідомлення залежності майбутньої професійної діяльності та кар'єрного росту від результатів навчання. Внутрішня мотивація формується на основі особистісних схильностей та здібностей до навчання. Своєрідним мотивом може бути усвідомлення студентом того, що результати його роботи будуть використані в навчальному процесі, у підготовці публікації тощо. У такому випадку ставлення до виконання завдання суттєво змінюється й якість виконуваної роботи зростає.

Власний педагогічний досвід показує, що на мотивацію студента суттєво впливає особистість самого викладача, його особистісні та професійні якості. Зацікавленість, професіоналізм, ерудиція та високий рівень компетентності викладача сприяють підвищенню інтересу студентів до певної навчальної дисципліни та дослідницької діяльності. Важливими якостями викладача та критеріями його готовності до організації дослідницької діяльності студентів вважаємо: здібності виокремлювати для ІНДЗ найбільш важливі, актуальні, практично і професійно спрямовані теми та проблемні ситуації; наявність організаторських, прогностичних і конструктивних умінь.

Цільовий компонент індивідуальної навчально-дослідницької діяльності передбачає визначення її цілей та ретельне планування, що впливає на результат виконання роботи. Для студентів молодших курсів допомога та консультації викладача є особливо необхідними. Важлива роль також належить якісному навчально-методичному забезпеченню ІНДЗ. Воно повинно містити: 1) тематичний план індивідуальних навчально-дослідницьких завдань або ж варіанти розрахунково-графічних чи проблемних завдань; 2) методичні рекомендації щодо виконання ІНДЗ: форми виконання, терміни здачі та види захисту, обсяги та правила оформлення роботи тощо; 3) список рекомендованої літератури, режими доступу до необхідних сайтів тощо.

Найбільш ефективною формою виконання ІНДЗ ми вважаємо навчально-дослідницькі проекти. Вони передбачають проведення емпіричного конкретно-соціологічного або соціального (соціально-психологічного, соціально-педагогічного та ін.) досліджень. Сучасна педагогіка визначає поняття «проект», як у вузькому його розумінні – план, задум, так і в широкому – від плану до створення реального результату. За обраною темою та

запропонованим зразком програми емпіричного дослідження студенти працюють над проектом протягом 2–3-х місяців. «Проектна діяльність – це конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв’язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату у процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту» [6, с. 717]. Основним принципом під час проектної діяльності ми вважаємо принцип елективності – надання студентам певної свободи вибору форм, методів, шляхів, технологій.

Варто зазначити, що, за дослідженнями І. Шайдур, існує кореляційна залежність між способами організації самостійної роботи та успішністю, рівнем домагань і працездатністю. На думку авторки, специфіка організації самостійної роботи залежить від індивідуально-типологічних особливостей студентів [10]. Тож якісне управління викладачем навчально-дослідницькою діяльністю студентів з боку впливає на її результативність.

Оскільки ІНДЗ передбачає максимально самостійну дослідницьку діяльність студента, то найбільш цікавим та ефективним під час проведення консультацій є, на нашу думку, застосування елементів педагогічного коучингу (англ. coaching – наставляти, тренувати з певною метою, репетирувати, надихати, готувати до іспитів). «Коучинг – це мистецтво сприяти підвищенню результативності, навчанню й розвитку іншої людини... Він спирається не на знання, досвід, мудрість чи передбачення коуча, а більшою мірою – на здатність людини навчатися самостійно і діяти творчо» [4, с. 48]. Педагогічний коучинг – це новітня навчальна технологія, яка є особливою формою консультативної підтримки, що допомагає людині досягнути значущих для неї цілей за оптимальний проміжок часу шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку необхідних здібностей та формування нових навичок [7]. Коучинг можна трактувати як розвивальне консультування, оскільки студент не отримує порад і рекомендацій, а лише відповідає на запитання коуча і сам знаходить резерви та шляхи для розв’язання певних проблем.

Контрольно-оціночний компонент дослідницької роботи – є результатом тривалої роботи над ІНДЗ. Тут важливе значення мають форми виконання та якість захисту робіт перед аудиторією. Найбільш ефективними формами захисту ми вважаємо: мультимедійні презентації, відеофільми, друк наукових статей у збірниках студентських конференцій, виступи з доповідями на інститутських та міжвишівських конференціях, участь у конкурсах студентських наукових робіт.

Основними критеріями оцінки ІНДЗ є: чіткість та логічність викладення результатів досліджень; аргументованість та доцільність запропонованих методів розв’язання соціальних проблем; демонстрація вмінь поєднання знань із соціально-гуманітарних дисциплін із загальноекономічними та професійно-спрямованими; уміння обстоювати та доводити свою точку зору; науковий підхід щодо пошуку шляхів розв’язання певних соціальних проблем; нестандартність та оригінальність підходів і запропонованих шляхів розв’язання соціальних проблем; наочність оформлення результатів та їх змістовність тощо. Обговорення та аналіз результатів ІНДЗ у групах надає можливість оптимально об’єктивно оцінити виконану роботу. Окрім того, створення ситуації успіху завжди сприяє підвищенню інтересу студента до дослідницької діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що зростання суспільних вимог до практичної та теоретичної підготовки майбутніх фахівців із високим рівнем професійної культури та ерудиції, розвинутими вміннями самостійно обирати шляхи і засоби у розв’язанні поставлених завдань є головними чинниками підвищення значення ІНДЗ як виду самостійної роботи студентів. Основними структурними компонентами самостійної навчально-дослідницької діяльності студента є: мотиваційний, цільовий, змістово-процесуальний, управлінський, контрольно-оціночний та аналітичний. Якість виконання ІНДЗ значно підвищується, якщо застосовуються проектні технології, а під час консультацій використовуються технології педагогічного коучингу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в удосконаленні сучасної та розробленні нової системи інформаційного та методичного забезпечення навчально-дослідницької діяльності студентів, пошуку найбільш ефективних форм виконання та

захисту ІНДЗ, що сприяли б підвищенню їх якості, розвитку дослідницьких умінь та навичок майбутніх фахівців з економіки.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України / А. М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 239 с. **2. Бойко Н. І.** Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. І. Бойко. – Київ, 2008. – 28 с. **3. Виноградов В. А.** Создание информационной культуры для Европы. Доклад на VI конференции ЕКССИД, 1991 г. Кантербери, Великобритания / В. А. Виноградов, Л. В. Скворцов // Теория и практика обществ.-научн. информатики. – 1991. – № 2. – С. 5–29. **4. Дауни М.** Эффективный коучинг. Уроки коуча коучей / пер. с англ. / М. Дауни. – Москва : «Добрая книга», 2005. – 288 с. **5. Дичківська І. М.** Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська – Київ : Академвидав, 2004. – 325 с. **6.** Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [голов. ред. В. Г. Кремень]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1038 с. **7. Зырянова Н. М.** Коучинг в обучении подростков / Н. М. Зырянова // Вестник практической психологии образования. – 2004. – №1. – С. 46–493. **8. Королюк О. М.** Дослідження проблеми організації продуктивної самостійної роботи студентів у коледжах / О. М. Королюк // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: [зб. наук. праць] / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 582–590. **9. Кузьмінський А. І.** Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.] / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с. **10. Ткачук Л.** Проблема розвитку позитивної самооцінки дитини у творчій спадщині В. Сухомлинського / Л. Ткачук // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. – 2002. – №5. – С. 28–32. **11. Шайдур І. А.** Організація самостійної роботи студентів педагогічних університетів на основі індивідуально-орієнтованого підходу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І. А. Шайдур. – Київ, 2003. – 22 с.

УДК 378.015.31.[378. 33 – 057]

Тетяна Шепеленко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Шепеленко Т. Л. Психолого-педагогічні основи формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця економічного профілю у процесі професійної підготовки.

У статті обґрунтовано необхідність формування конкурентоспроможності у майбутніх фахівців економічного профілю, здійснено аналіз економічних і педагогічних досліджень означеної проблеми, розкрито сутність понять «конкуренція», «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність фахівця». Окреслено мотиваційно-ціннісний аспект, який становить психолого-педагогічну основу формування конкурентоспроможності фахівця.

Ключові слова: психолого-педагогічна основа, конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність фахівця, мотиваційно-ціннісне ставлення, пізнавальна мотивація, професійна мотивація, самосвідомість, професійна самосвідомість.

Шепеленко Т. Л. Психолого-педагогические основы формирования конкурентоспособности будущего специалиста экономического профиля в процессе профессиональной подготовки.

В статье обоснована необходимость формирования конкурентоспособности будущих специалистов экономического профиля, осуществлен анализ экономических и педагогических исследований представленной проблемы, раскрыта сущность понятий «конкуренция», «конкурентоспособность», «конкурентоспособность специалиста». Очерчен